

Mahkumların Yaşam Alanı Olarak Cezaevlerinde Tasarım Faktörleri

Betül NEZİR¹, Bora YILDIRIM²

¹Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı, betulnezir0@gmail.com

²Kırıkkale Üniversitesi, Güzel Sanatlar fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, borayildirim@kku.edu.tr

ÖZET

Geleneksel cezaevi yapıları genellikle güvenlik ve maliyet odaklıdır ve çoğu zaman mahkumların insani ihtiyaçlarını ve psikolojik refahını göz ardı etmektedir. Bu çalışma, cezaevi tasarımını yalnızca bir güvenlik meselesi olarak değil, aynı zamanda bir insan hakları ve sosyal politika meselesi olarak ele almaktadır. Özellikle Avrupa'daki yenilikçi cezaevi mimarisi ve esnek mekânsal planlama yaklaşımları, mahkumların yaşam kalitesini artırmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, cezaevi tasarım faktörleri belirlenmiş ve rehabilitasyon üzerindeki olumlu etkileri incelenmiştir. Norveç, Danimarka ve İzlanda gibi ülkelerde uygulanan yenilikçi tasarımlar, sadece güvenlik ve yönetim işlevlerini yerine getirmekle kalmayıp, aynı zamanda insani bir yaklaşımı da benimsemektedir. Bu çalışmanın amacı, cezaevi tasarımının yalnızca fiziksel yapıyı değil, aynı zamanda mahkumların psikolojik ve sosyal rehabilitasyonunu da desteklediğini vurgulamaktır.

Anahtar Kelimeler: Cezaevi Tasarımı, Rehabilitasyon, Yaşam Kalitesi, İnsani Yaklaşım

ABSTRACT

Traditional prison structures are generally security- and cost-oriented, often overlooking the human needs and psychological well-being of prisoners. This study approaches prison design not only as a security issue but also as a human rights and social policy concern. In particular, innovative prison architecture and flexible spatial planning in Europe aim to improve the quality of life for inmates. In this context, prison design factors are identified and their positive impacts on rehabilitation are examined. Innovative designs implemented in countries such as Norway, Denmark, and Iceland adopt a humane approach, in addition to fulfilling security and management functions. The aim of this study is to emphasize that prison design contributes not only to the physical structure but also to the psychological and social rehabilitation of prisoners.

Keywords: Prison Design, Rehabilitation, Quality of Life, Humane Approach

1. GİRİŞ

Cezaevi tasarımı, yalnızca bir yapısal inşaat sürecinden çok daha fazlasıdır; mahkumların yaşam kalitesini, rehabilitasyon süreçlerini ve güvenliğini doğrudan etkileyen karmaşık bir alandır. Cezaevleri, toplumun en dezavantajlı kesimlerini barındıran kurumlar olarak hem mahkumlar hem de çalışanlar için sağlıklı, sürdürülebilir ve insan odaklı yaşam alanları yaratma amacını taşımaktadır. Ancak geçmişte, birçok cezaevi modeli, güvenlik ve maliyet odaklı endişeler nedeniyle insani ihtiyaçları göz ardı etmiş, bu da mahkumların psikolojik sağlıkları üzerinde olumsuz etkiler yaratmış ve toplumun cezaevi kavramına ilişkin algısını şekillendirmiştir. Bu bağlamda, cezaevi tasarımının yalnızca bir güvenlik meselesi değil, aynı zamanda bir insan hakları ve sosyal politika meselesi olduğu giderek daha fazla kabul edilmektedir.

Özellikle Avrupa'nın bazı bölgelerinde, yenilikçi cezaevi mimari formları denenmiş, açık ve esnek mekânsal planlamalarla yeni modeller geliştirilmiştir. Sert demirbaşlar yerine yumuşak mobilyalar kullanılmış, cezaevinin farklı bölümlerinde psikolojik etki yaratmak amacıyla seçilen renk şemaları uygulanmış, doğal ışığın yanı sıra, doğal ışığı taklit eden yapay aydınlatmalar tercih edilmiştir. Ayrıca, araçlar, çeşitli bitki örtüleri ve su unsurlarıyla dış mekân tasarımına büyük önem verilmiştir (Moran & Jewkes, 2015). Norveç, Danimarka, İzlanda gibi kuzey ülkelerinde ise yenilikçi cezaevi modelleri özellikle teşvik edilmiş ve

uygulanmıştır (Şekil 1). Bu modeller, insancıl bir bakış açısına sahip olmakla birlikte, gelenekselci yaklaşımlar tarafından tartışılmaktadır.

Şekil 1: Storstrøm Hapishanesi, Danimarka (URL-1).

2. CEZAEVLERİ TASARIM FAKTÖRLERİ

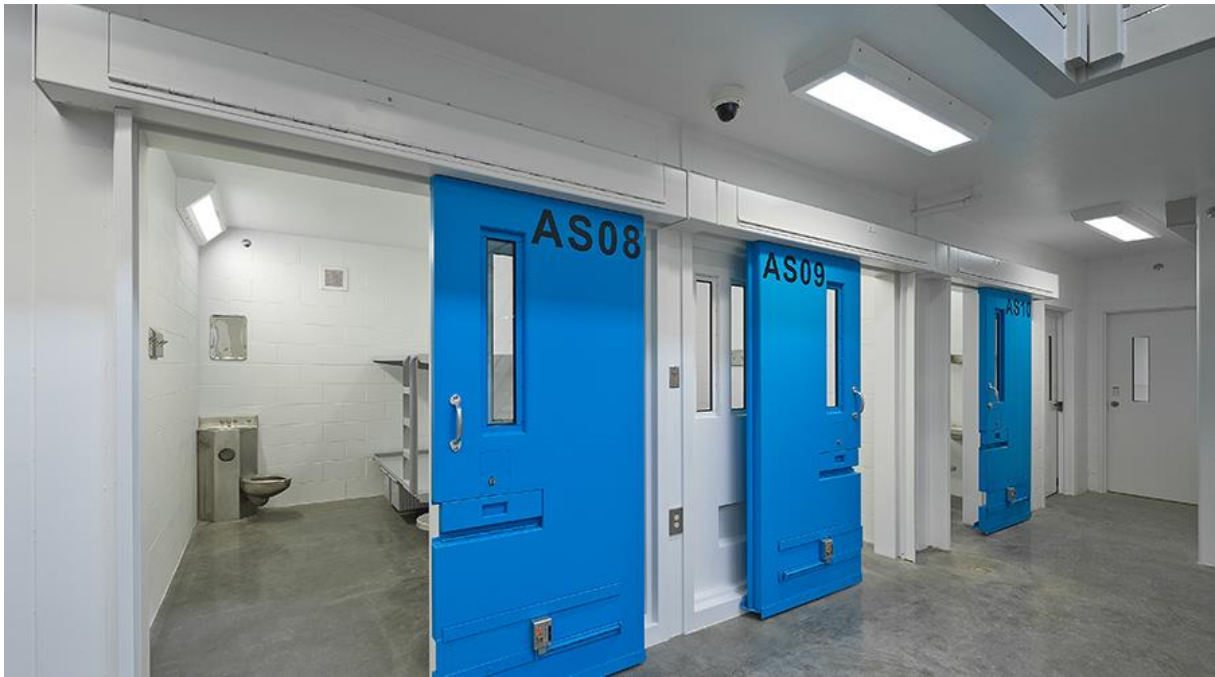
Cezaevi tasarımı, mahkumların yaşam kalitesini, güvenliğini ve yönetimini doğrudan etkileyen çok boyutlu bir süreçtir. Mahkumların yaşam kalitesini iyileştirmek amacıyla cezaevinin fiziksel yapısı, açık alanların düzeni, doğal ışık kullanımı, hava sirkülasyonu ve mahremiyet gibi faktörler dikkate alınmalıdır. Bu unsurlar, mahkumların psikolojik sağlığını destekleyerek rehabilitasyon süreçlerine katkı sağlamakta ve cezaevi ortamının genel yaşam kalitesini artırmaktadır. Ayrıca, cezaevi tasarımı güvenlik açısından da kritik bir rol oynamaktadır. Etkili bir cezaevi tasarımı, mahkumlar arasındaki potansiyel tehditleri ve personel ile mahkumlar arasındaki güvenlik risklerini en aza indirerek denetim süreçlerinin etkinliğini artırır. Bunun yanı sıra, cezaevi yönetiminin etkin çalışabilmesi için tasarım, personelin iş yükünü hafifletmeli ve yöneticilerin mahkûm hareketlerini daha kolay takip etmelerini sağlamalıdır. Bu unsurların bütüncül bir şekilde ele alınması, cezaevlerinin yalnızca hapsedme işlevi gören yapılar olmaktan çıkıp, aynı zamanda rehabilitasyon, güvenlik ve etkin yönetimi destekleyen birer ortam haline gelmesini sağlar.

2.1. Aydınlatma

Cezaevi tasarımında aydınlatma, kritik bir öneme sahiptir ve mahkumların psikolojik durumları üzerinde doğrudan etkilidir. İyi bir aydınlatma sistemi, iç mekanların işlevselliğini artıracak, mahkumların duygusal ve zihinsel durumları üzerinde olumlu etkiler oluşturacaktır. Mahkumların ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran, tasarlanan alanların nasıl kullanılacağı ve iç ve dış mekanlarla kurulacak ilişkileri vurgulayan, insan odaklı bir aydınlatma tasarımı benimsenmelidir.

Avrupa İşkencenin ve İnsanlık dışı veya Onur kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi'nce hazırlanan CPT standartlarına göre hem tek kişilik hem çok kişilik odalarda, okumak için yeterli aydınlatmanın yanı sıra doğal ışığa erişimin de olması gerektiği vurgulanmıştır (AİÖK, 2015). CPT Standartları, mahkumların kaldığı mekanların, en yüksek güvenlik önlemleri gerektiren durumlarda dahi temiz hava ve gün ışığından mahrum olmaması gerektiğini, bu unsurların yoksunluğunun hastalıklara sebep olabileceğini öngörmektedir. Maliyet sebebiyle uygun aydınlatma koşullarının sağlanamadığı durumlarda asgari olarak, pencereleri kapatan güvenlik elemanlarının kaldırılmasının faydalı olacağını belirtmektedir.

Cezaevi araştırmacıları, doğal ve yapay aydınlatmanın doğru kullanımı ve gün ışığına erişimin refah üzerindeki etkisine değinmektedir. Yvonne Jewkes (Jewkes, 2018), yetersiz aydınlatma ve uyku için tam karanlığın sağlanmadığı koşulların mahkumların davranışları üzerinde olumsuz etkisinin olduğunu ve bunun yalnızca bireylerin sağlığını değil; personel ve mahkûm arasındaki ilişkilerde gerilime sebep olması yönüyle cezaevi düzenini de olumsuz sonuçları olacağını belirtmiştir (Şekil 2).

Şekil 2: Mahkûm yaşam alanında aydınlatma uygulaması (URL-2).

Doğal ışık kullanımı, sirkadiyen ritmi düzenlemesiyle uyku düzenini, ruh halinin iyiliğini ve genel enerjiyi olumlu yönde etkileyecek, sağlıklı bir yapay aydınlatma sistemi, bireylerin bu aydınlatmayı kontrol edebilme yetisi ile de görsel konforu artıracaktır (Frontczak & Wargocki, 2011).

İnsani yaşam koşullarının sağlanabilmesi için kullanıcının belirli bir ölçüde kontrol edebileceği, yaşam alanında uyku, dinlenme, okuma, spor gibi aktiviteler için yeterli aydınlatma ihtiyacını karşılayan bir tasarım gereklidir. Aydınlatma elemanlarının yalnızca niteliği değil, niceliği de önem taşımaktadır. Avrupa Standartlarına göre, mahkûmun ip benzeri bir aracı asmak suretiyle kendine zarar verme veya aydınlatma elemanını parçalayarak zarar verici bir nesneye dönüştürme olasılığını engelleyecek, darbelere karşı dayanıklı ve EN 60068-2-75 Avrupa Standardına uygun, direnci kanıtlanmış armatürlerin tercih edilmesi gerekmektedir (Şekil 3).

Şekil 3: EN 60068-2-75 Avrupa Standardına uygun armatürlerin ortak alan aydınlatma uygulaması (URL-3).

Kurcalamaya dayanıklı vidaların kullanılması ve armatürün difüzörü ile gövdesi arasındaki açıklığın en aza indirilmesi, ter örgü içine alınması gibi çözümlerden de yararlanılmaktadır. Ayrıca genel gözetim alanlarında acil aydınlatma kullanımı, cezaevlerinin yüksek riskli alanlar olması sebebiyle önem taşımaktadır. Güvenlik kapıları, koridorlar, tanımlanmış kaçış yolları gibi sirkülasyon üzerindeki alanlarda normal acil durum düzeyinin üzerinde çalışan acil durum aydınlatma tasarımı gerekmektedir (Tilling, 2024).

Güvenlik, psikolojik refah ve enerji verimliliği, cezaevi aydınlatma tasarımında öncelikli olarak ele alınmalıdır. Mahkumların psikolojik durumları, davranışları ve rehabilitasyonlarını da etkileyecektir. Yapılan araştırmalar, doğal ışığın ruh hali üzerindeki etkisinin hapsedilme hissini azaltacağı ve bunun iyileştirici etkisi olacağını ortaya koymuştur. Doğru yerleştirilmiş pencereler ve yer yer tavan pencerelerinin kullanılması, genel ambiyansı iyileştirerek 'normallik' duygusunu teşvik edecek ve mahkumlar arası stresi azaltabilecektir (Boyce, 2022). Ayrıca yapay aydınlatmanın kalitesi, mahkumlar arasında gerginliğe sebep olabilecek parlama ve titremeyi en aza indirecek şekilde tasarlanmalıdır.

Koridorlar, egzersiz alanları gibi diğer ortak alanlarda riskin daha yüksek olması sebebiyle güvenlik açısından görünürlüğü en iyi şekilde sağlayacak bir aydınlatma çözümü ile potansiyel şiddet olayları ve kaçma girişimlerinin önüne geçilmesi hedeflenmelidir (Falchi, ve diğerleri, 2016). Bununla birlikte yapay aydınlatmanın aşırı kullanımında ortaya çıkabilecek ışık kirliliği ve çeşitli sağlık sorunları gibi çevresel endişeler de göz önünde bulundurulmalıdır (Kim & Kim, 2021). Bu nedenle doğal ve yapay aydınlatmanın bir arada dengeli bir şekilde kullanılması mahkumların güvenlik ve refahı için önemlidir.

Çevresel endişe ve ihtiyaçların yanı sıra enerji açısından daha verimli olan LED sistemlerin kullanımı, işletme maliyetlerini ve enerji tüketimini azaltmak için tercih edilmelidir (Amorim, Molina, & Peña-García, 2017). Cezaevindeki yoğunluk durumu ve doğal ışık seviyesinin değişkenliğine bağlı olarak ayarlanabilen akıllı aydınlatma sistemlerinin tercih edilmesi de sürdürülebilirliği destekleyecektir.

Cezaevi mimarisinde aydınlatma tasarımında; güvenlik, psikolojik refah ve sürdürülebilirlik öncelikli olarak ele alınmalı, doğal ışık ile yapay aydınlatmanın entegre edildiği sağlıklı bir sistemle iyileştirici ve güvenli bir ortam yaratılmalıdır.

2.2. Akustik

Cezaevlerindeki akustik ortam; ruh sağlığı, iletişim ve refah için oldukça etkili bir rol oynamaktadır. Yürütülen araştırmalarda, yüksek seviyede gürültüye maruz kalmanın, mahkûmlar arasındaki stres ve kaygıyı artırdığı, hipertansiyon ve stresle ilişkili başka sağlık sorunlarına da yol açtığı belgelenmiştir (Engstrom & Ginneken, 2022). Bu nedenle mimari tasarımda uygun malzemelerin kullanımı ve uygun akustik projelendirme ile istenmeyen gürültünün önüne geçilmeli ve ses yalıtımı sağlanmalıdır. Elmer & Neville, hücreler ve ortak alanlarda ses emici malzemelerin kullanılmasının; kapıların çarpması ve gardiyanların hareketi gibi cezaevi stresini artıran seslerin azaltılmasını sağlayacağını ortaya koymuş, bu problemler doğru akustik çözümlerle bu problemlerin önüne geçilmemesi durumunda mahkûmlar arasında sınırlandırılmışlık ve gerginlik duygusu uyandıracağını belirtmişlerdir (Elmer & Neville, 2021). Etkili bir akustik tasarım, iletişimi kolaylaştırarak personel ile mahkûm arasındaki etkileşimin şeffaflığını artıracak, tesis içindeki gerginliği daha iyi anlamayı sağlayacak ve tüm kullanıcıların güvenliğini artırarak net bir iletişimle iyileştirici bir atmosferin oluşturulmasına katkı sağlayacaktır (Boland & Farley, 2023).

Anahtar şingirtisi, hücre kapılarının açılma, çarpma ve gıcırdaması gibi hapsedilmeyle ilişkili sesler, hatırlatıcı faktörler olmaları sebebiyle mahkûmların zihinsel durumlarını olumsuz etkilemektedir. Akustik ortamı dikkate alan daha insancıl bir yaklaşım, destekleyici bir ortama katkıda bulunacak ve rehabilitasyon sürecine yardımcı olacaktır (Boland & Farley, 2023). Cezaevinde terapötik ve eğitim odaklı müzik temelli rehabilitasyon programlarına ilişkin literatür çalışmaları, akustiğin mahkûmların refahında iyileştirici etkisi olduğunu ortaya koymaktadır (Tablo 1).

Tablo 1: Cezaevlerinde müzik temelli literatür çalışmaları (Yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Başlık	Yazar / Yazarlar
Evaluation of the use of 'Good Vibrations' percussion courses to improve motivation to change and treatment readiness with convicted sexual offenders embarking on treatment programmes (Good Vibrations' perküsyon kurslarının, tedavi programlarına başlayan hükümlü cinsel suçluların değişim motivasyonunu ve tedaviye hazırlıklarını artırmadaki kullanımının değerlendirilmesi)	(Winder, ve diğerleri, 2015)
Creating a Benevolent World: Exploration of a Music-Based Rehabilitation Program for Formerly Incarcerated Individuals (İyi Niyetli Bir Dünya Yaratmak: Eski Mahkûmlar İçin Müzik Temelli Bir Rehabilitasyon Programının Keşfi)	(Bensimon, 2024)
Music therapy inside and outside prison – A freedom practice? (Cezaevi İçinde ve Dışında Müzik Terapisi – Bir Özgürlük Uygulaması mı?)	(Tuastad & O'Grady, 2013)
Rhizomatic affective spaces and the therapeutic potential of music in prison: a qualitative meta-synthesis (Hapishanede Rizomatik Duygusal Mekanlar ve Müziğin Terapötik Potansiyeli: Nitel Bir Meta-Sentez)	(Kougiali, Einat, & Liebling, 2017)
I'll keep on living after I die: Musical manipulation and transcendence at Louisiana State Penitentiary (Öldükten Sonra Yaşamaya Devam Edeceğim: Louisiana Eyalet Hapishanesi'nde Müzikal Manipülasyon ve "Transandans")	(Harbert, 2010)
Explorations of inmate and volunteer choral experiences in a prison-based choir (Bir Hapishane Korosunda Mahkûm ve Gönüllü Koro Deneyimlerinin Keşfi)	(Cohen M. L., 2007)
The California arts-in-corrections music programme: A qualitative study (Kaliforniya Cezaevi Sanatları Müzik Programı: Nitel Bir Çalışma)	(Brewster, 2010)
Re-imagining futures: Exploring arts interventions and the process of desistance (Gelecekleri Yeniden Hayal Etmek: Sanat Müdahalelerini ve Suçtan Uzaklaşma Sürecini Keşfetmek)	(Bilby, Caulfield, & Ridley, 2013)

Müzik temelli rehabilitasyon programlarına ilişkin literatür çalışmaları, tutuklu bireylerin kişisel gelişimini desteklediği ve topluma yeniden entegrasyonu desteklediği gerekçesiyle son yıllarda daha fazla ilgi görmektedir (Şekil 4). Cezaevi ortamlarında müzik terapisinin temel faydalarından biri, duygusal ifadeyi ve iletişimi geliştirme özelliğidir. Çalışmalar bu yöntemin mahkumlar arasında kaygı ve depresyonda önemli bir azalmaya yol açarak ruh sağlığını iyileştirebildiğini göstermektedir. Ayrıca korolar ve müzik toplulukları gibi grup aktivitelerini teşvik ederek mahkumların birbiriyle olumlu ilişkiler geliştirmesi ve öz değer duygusunu geliştirmesine yardımcı olmaktadır (Cohen M. L., 2012).

Şekil 4: Kaliforniya Cezaevi müzik programı (URL-4).

Sonuç olarak cezaevlerinde akustik ortamın iyileştirilmesi, mahkumların ruh sağlığı, refahı ve iletişimleri üzerinde doğrudan etkili bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Yüksek gürültü seviyelerinin yol açtığı sorunlar göz önüne alındığında, doğru akustik çözümler sunmanın kritik bir gereklilik olduğu söylenebilir. Ses yalıtımı ve ses emici malzemeler kullanılarak gürültünün azaltılması, mahkumların rehabilitasyonunu destekleyici bir atmosfer yaratacaktır. Ayrıca müzik temelli programlar ile mahkumların sürecini destekleyici uygulamalar da insan odaklı bir yaklaşımla topluma entegrasyonu kolaylaştırabilir. Akustik tasarım sadece ses kontrolünü değil aynı zamanda mahkumların psikososyal ihtiyaçlarına da cevap veren iyileştirici bir ortam oluşturmak adına kritik bir öneme sahiptir.

2.3. Malzeme ve Renk

Cezaevlerinde malzeme seçimi yapılırken hem mahkumlar hem de personelin güvenliğini, rehabilitasyon süreci ve genel refahı destekleyecek bir ortamın oluşturulması için çeşitli faktörler göz önünde bulundurulmalıdır. Bu faktörler; mimari tasarım ilkeleri, psikolojik etkenler, güvenlik gereksinimleri ve sürdürülebilirlik gibi temel unsurları kapsamaktadır. Araştırmalar, özellikle malzeme ve genel tasarımın kullanıcı üzerindeki etkilerinin cezaevi mekânında büyük önem taşıdığını göstermektedir (Ross, Bulla, & Fontao, 2022). Örneğin, sakinleştirici etkiyi destekleyen yumuşak malzemelerin ve nötr renk şemalarının kullanımı, cezaevi ortamında olumlu bir atmosfer oluşturmaya katkı sağlayabilir. Bu tür renk ve malzemelerin tercih edilmesi, agresif davranışları azaltmada etkili olabilir ve personel ile mahkûm arasındaki etkileşimi olumlu yönde etkileyebilir (Moran & Jewkes, 2015).

Cezaevi tasarımı malzeme seçiminde göz önünde bulundurulması gereken başka bir husus da güvenlik konusudur. Malzemeler uzun ömürlü ve kurcalanmaya, olası hasarlara karşı dayanıklı olmalıdır. Cezaevinin düzeni, gözetim ve kontrolü kolaylaştıracak şekilde tasarlanmalı, bu bağlamda duvarlar, bariyerler ve diğer yapısal elemanlarda kullanılan malzemeler özenle seçilmelidir (Grant, 2013). Ortada bulunan bir gardiyan masasının etrafındaki dış kenarlara sıralanmış hücrelerin bulunduğu bir cezaevinde yapılan bir araştırmada, yumuşak malzemelerin kullanılmasının çevreye yönelik yıkıcı davranışları azalttığını ortaya koymuştur. Beton ve çelik gibi sert malzemelerin ahşap ve yumuşak dokularla değiştirilmesinin bu konuda etkili bir çözüm olduğunu göstermiştir. (Nadel & Mears, 2018). Cezaevinde kullanılan malzemeler ortamın temizliğinde de büyük etkiye sahiptir. Kötü hijyen koşullarında yaşayan mahkumlar, fiziksel refahın yanı sıra özsaygı, kimlik algısı gibi psikolojik yönlerde olumsuz etkilenmektedir. Hijyeni destekleyen malzeme seçimleri, daha sağlıklı bir cezaevi ortamı sağlayacak, mahkumların bireyselliklerine katkı sağlayacaktır (Sloan, 2012) (Şekil 5).

Şekil 5: Cezaevi yaşam alanı ve ıslak hacimlerinde malzeme kullanımı (URL-5 ve URL-6).

Malzeme tercihiyle ilgili bu değerlendirmelerden yola çıkarak, cezaevi ortamında mahkumların davranışları ve psikolojileri üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu nedenle cezaevi tasarımı estetikten güvenliğe ve hijyene kadar pek çok unsur dikkate alınarak yapılan malzeme tercihleri, cezaevlerinin geleneksel 'cezalandırma' fonksiyonunun ötesine geçerek 'rehabilitasyon' işlevini desteklemelidir. Araştırmalar, rengin ıslah tesislerindeki de dahil olmak üzere bireylerin duygusal ve psikolojik refahını önemli ölçüde etkileyebileceğini göstermektedir. Rengin cezaevi ortamında stratejik olarak uygulanması daha terapötik bir atmosfer yaratarak rehabilitasyon sürecine yardımcı olabilir (Nefathslam & Nediari, 2023). Hettiarachchi ve Perera'nın araştırma bulguları, mavi, sarı, yeşil gibi renklerin rehabilitasyon merkezlerindeki hastaların psikolojik durumunu önemli ölçüde etkileyebildiğini ve bunun ruh sağlığı konusunun kritik olduğu cezaevi ortamlarında uygulanmasının da olumlu etkileri olacağını göstermektedir (Hettiarachchi & Perera). Hancock ve Jewkes'in çalışmasında da bazı mahkumların kişisel alanların estetik nitelikleri üzerinde daha fazla sahiplik kurmakla ilgilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Hücre duvarlarına uygulanan yeni bir kat boyanın, mekânın değiştirilmesi algısı ile bireysel refahı destekleyeceği ve bireysellik duygusunu geliştireceğini öne sürmüşlerdir (Hancock & Jewkes, 2011) (Şekil 6).

Şekil 6: Cezaevinde renk kullanımı (URL-7).

2.4. Manzara ve Çevre Tasarımı

Cezaevlerinin manzara ve çevre tasarımı hem mahkûmlar hem de personelin mekân deneyiminde kritik önem taşımaktadır. Doğal ışığın, yeşilliğin ve açık alanlara erişimin, ruh sağlığını olumlu etkileyerek hapsedilme hissini azalttığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Avlu, bahçe ve doğal peyzaj düzenlemeleri gibi tasarım unsurlarının eklenmesi, mahkûmlar arasında daha insani bir atmosfer yaratmakta ve saldırganlık düzeylerini düşürmektedir. Doğanın varlığı ve cezaevine entegrasyonu, stres seviyesini azaltarak ruh halini iyileştirici etkiye sahiptir (Azemi, 2020).

Peyzaj tasarımında sürdürülebilirlik kapsamında çevre dostu malzemeler kullanmak hem çevreye hem sosyal sorumluluğa ve kamu yararına fayda sağlayacaktır. Yeşil çatılar, yağmur bahçeleri ve enerji tasarruflu sistemler uygulanabilir, mahkûmların da bahçecilik, peyzaj düzenlemesi gibi aktivitelerde bulunmasına fırsat tanınabilir (Moran & Turner, 2021). Bu aktiviteler ve yaratılan ortam fiziksel ve ruhsal sağlığa olumlu etki ederek terapötik olarak hizmet edecektir (Şekil 7).

Şekil 7: Cezaevi peyzaj tasarımı (URL-8).

Cezaevi ortamında spor ve fiziksel aktivitenin rolü de çevre tasarımı ile ilgili önemli bir role sahiptir. Araştırmalar, spora katılım gösteren mahkumların sosyal becerilerinin geliştiğini, saldırganlık düzeylerinin düştüğünü ve genel refaha fayda sağladığını göstermektedir (Meek & Lewis, 2012). Bu nedenle cezaevinde çok işlevli alanlar tasarlanmanın daha iyileştirici bir ortam yaratmakta oldukça etkili olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. İngiltere ve Galler'de 80'den fazla cezaevinde yapılan bir araştırmada, çevre duvarları içindeki alanın bitkilerle donatılmasının, mahkumları fiziksel aktiviteye teşvik ettiği ve refah seviyesini artırdığı görülmüştür (Moran, Jones, Jordaan, & Porter, 2022). Jewkes (2018), doğayı görmekten öte, doğayla birebir etkileşim içinde olmanın 'bir ağacı sadece görmek değil, ona dokunabilmek' gerektiğini ifade ederek doğal unsurların cezaevi ortamındaki kullanımının önemini vurgulamaktadır.

2.5. Güvenlik Teknolojisi

Cezaevi tasarımında güvenlik teknolojisi diğer ıslah kurumlarında olduğu gibi, mahkumlar ve çalışanlar için büyük önem taşımaktadır. Güvenlik hissi, mahkumların memnuniyeti için temel unsurlardan biridir ve toplum gözünde bu kurumlara güven tesis edilebilmesi ile doğrudan ilişkilidir. Cezaevi yapılarında kullanılan kapalı devre televizyon sistemleri (CCTV), uzaktan izleme teknolojileri, biyometrik tanıma sistemleri gibi güvenlik unsurlarının yapı tasarımıyla doğru entegrasyonu hem cezaevinin güvenliğini artıracak hem de mahkûm-personel arasında sağlıklı bir ilişki kurulmasını sağlayacaktır (Imandeka, Hidayanto, Putra, Suhartanto, & Pidanic, 2024) (Şekil 8). İnsan onuruna saygı ile ilgili yasal gerekliliklerin sağlanması yönüyle de mahkumların rehabilitasyon süreçlerinin doğru yönetilebilmesini sağlayacak olan güvenlik sistemleri, fiziksel güvenlik ve insani ihtiyaçların karşılandığı bir ortam yaratmayı amaçlamalıdır.

Şekil 8: Cezaevi gözetim-kontrol odası (URL-9).

Etkili güvenlik teknolojilerinin kullanılması, cezaevindeki kritik alanlarda stratejik olarak planlanarak kör noktaları asgari düzeye indirerek gözetim etkinliğini en üst düzeye çıkarmalıdır. Ayrıca yapay zekâ destekli akıllı gözetim teknolojilerinin entegrasyonu ile güvenlik tehditlerini öngörme ve gerekli önlemlerin alınması sağlanabilir (Akhtar, Yaseen, Imran, Khattak, & Nasralla, 2024). Yenilikçi güvenlik teknolojilerinin cezaevi yönetimine dahil edilmesi; çevre koşullarının izlenmesi, mahkûm hareketlerinin izlenebilmesi ve kaynakların daha verimli yönetilebilmesi için kullanılarak güvenliği artıracaktır (Imandeka, Hidayanto, Putra, Suhartanto, & Pidanic, 2024).

Güvenlik teknolojilerinin cezaevinde stratejik kullanımı, güvenliği sağlamanın yanı sıra mahkumların refahını da destekleyerek, insan onuruna saygılı bir ortam sunacaktır. Akıllı güvenlik sistemlerinin tercih edilmesi de psikolojik ve sosyal ihtiyaçları gözeterek daha destekleyici bir cezaevi ortamı oluşturulmasına yardımcı olacaktır.

2.6. Erişilebilirlik

Resmî Gazete 'de 14 Temmuz 2009'da yayımlanan Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi Türkiye için bağlayıcı hale gelmiştir. Bu sözleşmeye göre engellilerin aşağılayıcı ve insanlık dışı muamele ve işkenceye karşı diğer mahkumlarla eşit şartlarda korunmasının sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir (Yazgan Şenay, 2024). Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Cezaevinde Tıbbi Bakımın Ahlaki ve Kurumsal Yönleri Hakkındaki Tavsiye Kararı, ciddi fiziksel engellere sahip olan ve yaşlı mahkumlara, bağımsız ve mümkün olduğunda normal bir yaşam sürebilecekleri barınma koşullarının sağlanmasını önermektedir (Şekil 9). Bu kararda, söz konusu mahkumların diğer mahkumlardan ayrı tutulmayarak tecrit edilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır, ayrıca, tekerlekli sandalye kullanan veya fiziksel engelleri olan mahkumlar için, cezaevi yapısında kamusal alanlarda olduğu gibi gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiği ifade edilmektedir.

Şekil 9: Changi Hapishanesi'nde dört mahkûmun yattığı destekli yaşam ıslah ünitesinde tutunma barları (URL-10).

Cezaevlerinde erişilebilirlik, fiziksel alanlara ulaşımın yanında, sağlık hizmetleri, eğitim imkanları ve sosyal destek hizmetleri gibi birçok alandaki erişimi de içeren çok boyutlu, kritik bir husustur. Fiziksel veya zihinsel kapasite ayrımı gözetmeksizin tüm mahkumların eşit şekilde ihtiyaç duydukları kaynaklara erişebilmesi, rehabilitasyon sürecini desteklemek ve suçun tekrarını önlemek açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda erişilebilirliğin ilk basamağı fiziksel erişilebilirliktir. Cezaevlerinin, hareket kısıtlılığı yaşayan bireylerin de kullanımına uygun olarak düzenlenmesi; rampa, asansör ve erişilebilir ıslak hacimlerin bulunması, dolaşım alanlarının açık ve engelsiz hale getirilmesi gibi düzenlemeleri içermektedir (Pike & Adams, 2012).

Birleşmiş Milletler 'in Özel İhtiyaçlara Sahip Mahpuslar El Kitabı'nın Engelli Mahpuslar Bölümü, erişilebilirlikler ilgili aşağıdaki önerilerde bulunmaktadır:

- Engelli mahkumların, mevcut yerlerini bildirme ve özel ihtiyaçları hakkında bilgi edinme hakkı sağlanmalıdır. Cezaevi kuralları da Braille alfabesi, sesli kayıt veya büyük puntolu dokümanlarla anlaşılır formatta sunulmalıdır.

- Güvenlik açısından geçerli bir kaygı bulunmadıkça, mahkumların tekerlekli sandalye ve koltuk değneği gibi destek araçlarını yanlarında bulundurmalarına izin verilmelidir.
- Engelli mahkumlar, ihtiyaçlarına uygun şekilde yerleştirilmeli ve yeni fiziksel çevrelerine uyum sağlamaları için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Örneğin, hücrelere tutacaklar eklenebilir, merdivenler açık renklerde boyanarak görme engelliler için işaretlenebilir ve tekerlekli sandalye kullananlar için taşınabilir rampalar temin edilebilir.
- Hareket kısıtlılığı bulunan mahkumların kütüphaneye erişiminin zor olduğu durumlarda, kütüphane materyalleri, tekerlekli çekme masaları yardımıyla hücrelere veya koşullara ulaştırılabilir.

Cezaevlerinde erişilebilirlik; yasal bilgi, sağlık hizmetleri, eğitim gibi birçok alanda reformlar gerektiren hassas bir konudur. Sistemik engellerin üstesinden gelmek, hapsedilen bireylerin rehabilitasyon ve topluma yeniden entegrasyon süreçlerinde ihtiyaç duydukları kaynaklara ulaşmaları sağlanmalıdır. Erişilebilirliği öncelikli hale getiren ve tüm mahkumların insanlık onurunu koruyan reformları hayata geçirmek gerekmektedir.

2.7. Sosyal Etkileşim ve Mahremiyet

Cezaevi ortamlarındaki tasarım seçimleri, mahkumların erişebildiği mahremiyet düzeyini doğrudan etkilemektedir. İşitsel, mekânsal ve görsel mahremiyet, cezaevi ortamını insanlaştırmada kritiktir ve mimari düzenlemelerle şekillenmektedir (Engstrom & Ginneken, 2022). Bu bağlamda yapılan güncel çalışmalar, mahremiyetin hapsedilen bireylerin hapis sürecine uyum sağlaması, iç gözlem yapabilmesi ve öz-duyarlılığını yeniden kazanması gibi üç temel işlev sunduğunu öne sürmektedir (Toews, 2016). Örneğin, hücre kapısı tasarımı veya bir bölücünün varlığı gibi tasarım unsurları, mahremiyet algısını doğrudan etkilemektedir. Cezaevleri, kalabalık hisse, mahremiyet kaybı ve sağlık sorunları gibi olumsuz çevresel etkilere oldukça yatkın olduğundan, bölmeler eklenmesi, mahremiyet hissini ve çevresel kontrol algısını artıracak, kalabalığın olumsuz etkilerini azaltacaktır. Cezaevlerindeki izleme teknolojisinin faydalarının yanında mahremiyet ve etik ilkeler de göz önünde bulundurularak, güvenliği sağlamanın yanı sıra mahkumların haklarına da saygılı bir şekilde tasarlanması önemlidir. Bu konuda gösterilen insan odaklı yaklaşım, mahkumlardaki kaygı, paranoya gibi duyguları hafifletmeye yardımcı olarak daha olumlu bir cezaevi ortamı yaratılmasını sağlayacaktır. Gözetim ve izleme teknolojilerinin kullanımının bir güvensizlik kültürüne yol açabileceği ve buna bağlı olarak mahkumların psikolojik durumları göz önünde bulundurulmalıdır (Engstrom & Ginneken, 2022).

3. SONUÇ

Cezaevi mekân tasarımı, bireylerin kapatılma sürecine uyum sağlamalarına ve rehabilitasyon süreçlerini daha etkili bir şekilde geçirmelerine destek sağlayacak şekilde olmalıdır. Bu araştırmada, cezaevlerinin iç mekân düzenlemesinde dikkate alınması gereken hususlar insan odaklı bir tasarım yaklaşımıyla ele alınmıştır. Aydınlatma, akustik, malzeme ve renk kullanımı, manzara ve çevre tasarımı, güvenlik teknolojileri, erişilebilirlik ve mahremiyet gibi faktörlerin, cezaevi ortamında mahkumların günlük yaşamı ve ruhsal durumu üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu faktörler, mahkumların psikolojik sağlamlığını destekleyerek rehabilitasyon süreçlerini hızlandırabilir ve suça geri dönme olasılığını azaltabilir.

Malzeme seçimleri ve renk kullanımı, agresif davranışları azaltmada ve mahkumların kendilerini daha huzurlu hissetmelerinde önemli bir role sahiptir. Aynı şekilde, çevre tasarımında yeşil alanların ve doğal ışığın kullanımı, mahkumların ruh sağlığını desteklerken cezaevi ortamını daha insani hale getirmektedir. Güvenlik teknolojileri, cezaevinin güvenliğini sağlarken mahkumların insani haklarına saygı duyacak şekilde yapılandırıldığında, gözetim ve güvenlik ihtiyaçlarının yanı sıra mahkumların psikolojik refahını da olumlu yönde etkilemektedir.

Erişilebilirlik ve mahremiyet konuları, fiziksel engelli mahkumların yaşam kalitesini artırırken, aynı zamanda tüm mahkumlara saygın bir yaşam alanı sağlama açısından önemlidir. Bu bağlamda cezaevlerinde erişilebilirlik ve mahremiyet sağlanması, yalnızca insani bir zorunluluk değil, aynı zamanda cezaevi ortamının rehabilitasyon işlevini destekleyen bir unsurdur.

Sonuç olarak, cezaevi tasarımı yalnızca güvenliği değil, aynı zamanda mahkumların psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayan bir çevre oluşturmayı amaçlamalıdır. Bu çalışma, cezaevi iç mekân tasarımında insan odaklı bir yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymakta ve daha iyileştirici bir ortam yaratılmasına yönelik bir çerçeveye sunmaktadır.

Kaynakça

- AİÖK. (2015). Ceza infaz kurumlarında mahkum başına düşen yaşam alanı: CPT standartları. Strasbourg: Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi.
- Akhtar, K., Yaseen, M., Imran, M., Khattak, S., & Nasralla, M. (2024). Predicting inmate suicidal behavior with an interpretable ensemble machine learning approach in smart prisons. *PeerJ Computer Science*(10).
- Amorim, R., Molina, V., & Peña-García, A. (2017). *Regulatory harmonization in the illumination of sport facilities: a challenge for* (Cilt 15). RE&PQJ.
- Azemi, F. (2020). The impact of the prison environment on behavioral changes of inmates: a study of inmates in Kosovo and Finland. *Journal of Criminological Research, Policy and Practice*, 6(2), s. 123-136.
- Bensimon, M. (2024). Creating a benevolent world: Exploration of a music-based rehabilitation program for formerly incarcerated individuals. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 68(4), s. 317-335.
- Bilby, C., Caulfield, L., & Ridley, L. (2013). Re-imagining futures: Exploring arts interventions and the process of desistance.
- Boland, J., & Farley, H. (2023). Harmony behind bars: Unravelling the impacts of acoustic design in prisons. *The Journal of the Acoustical Society of America*, 154(4).
- Boyce, P. (2022). *Light, lighting and human health* (Cilt 54). Lighting Research & Technology.
- Brewster, L. (2010). The California arts-in-corrections music programme: A qualitative study. *International Journal of Community Music*, 3(1), s. 33-46.
- Cohen, M. L. (2007). Explorations of inmate and volunteer choral experiences in a prison-based choir. *1*, 61-72.
- Cohen, M. L. (2012). Harmony within the walls: Perceptions of worthiness and competence in a community prison choir. *International Journal of Music Education*, 30(1), s. 46-56.
- Elmer, G., & Neville, S. (2021). The Resonate Prison: Earwitnessing the Panacoustic Affect. *19*(1), s. 11-21.
- Engstrom, K., & Ginneken, E. (2022). Ethical Prison Architecture: A Systematic Literature Review of Prison Design Features Related to Wellbeing. *Space and Culture*, 25(3), s. 479-503.
- Falchi, F., Cinzano, P., Duriscoe, D., Kyba, C., Elvidge, C., Baugh, K., . . . Furgoni, R. (2016). *The new world atlas of artificial night sky brightness* (Cilt 2). Science Advances.
- Frontczak, M., & Wargocki, P. (2011). *Literature survey on how different factors influence human comfort in indoor environments* (Cilt 46). Building and Environment.
- Grant, E. (2013). Pack' em, stack 'em and rack 'em: the reuse and reuse of shipping containers for prison accommodation. *Australasian Journal of Construction Economics and Building*, 13(2), s. 35-44.
- Hancock, P., & Jewkes, Y. (2011). Architectures of incarceration: The spatial pains of imprisonment. *Punishment & Society*, 13(5), s. 611-629.
- Harbert, B. J. (2010). I'll keep on living after I die: Musical manipulation and transcendence at Louisiana State Penitentiary. *International journal of community music*, 3(1), s. 65-76.

- Hettiarachchi, A., & Perera, U. (tarih yok). Colour as an agent to manage depression, anxiety and stress levels of mobility impaired individuals in healthcare facilities: Insights from a Rehabilitation Centre at Ragama, Sri Lanka. *FARU Journal*, 9(1).
- Imandeka, E., Hidayanto, A., Putra, P., Suhartanto, H., & Pidanic, J. (2024). Unlocking the Potential of Smart Security and Surveillance Technology in Prisons: A Brief Review. *Revue d'Intelligence Artificielle*, 38(3).
- Jewkes, Y. (2018). *Just design: Healthy prisons and the architecture of hope*. (Cilt 51). Australian & New Zealand Journal of Criminology.
- Kim, K.-H., & Kim, G. (2021). *Using Simulation-Based Modeling to Evaluate Light Trespass in the Design Stage of Sports Facilities* (Cilt 13). Sustainability.
- Kougiali, Z., Einat, T., & Liebling, A. (2017). Rhizomatic affective spaces and the Meek, R., & Lewis, G. (2012). The role of sport in promoting prisoner health. *International Journal of Prisoner Health*, 8(3/4), s. 117-130.
- Merts, P. (2017). *California arts-in-corrections music programme*.
- Moran, D., & Jewkes, Y. (2015). *Linking the carceral and the punitive state: A review of research on prison architecture, design, technology and the lived experience of carceral space*. Annales de Géographie.
- Moran, D., & Turner, J. (2021). *The prison as a postmilitary landscape* (Cilt 24).
- Moran, D., Jones, P., Jordaan, J., & Porter, A. (2022). Nature Contact in the Carceral Workplace: Greenspace and Staff Sickness Absence in Prisons in England and Wales. *Environment and Behavior*, 54(2), s. 276-299.
- Nadel, M., & Mears, D. (2018). Building with no end in sight: the theory and effects of prison architecture. *Corrections*, 5(3).
- Nefathslam, N., & Nediari, A. (2023). Designing Drug-addictive Rehabilitation Centre with Digital Technology as the Therapeutic Methods. *E3S Web of Conferences*.
- Pike, A., & Adams, A. (2012). Digital exclusion or learning exclusion? An ethnographic study of adult male distance learners in English prisons. *Research in Learning Technology*, 20(4).
- Ross, T., Bulla, J., & Fontao, M. (2022). Space and Well-Being in High Security Environments. *Frontiers in psychiatry*(13).
- Sloan, J. (2012). 'You Can See Your Face in My Floor': Examining the Function of Cleanliness in an Adult Male Prison. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 51(4), s. 400-410.
- Tilling, S. (2024). 10 16, 2024 tarihinde Designplan Lighting: <https://www.designplan.co.uk/illuminating-our-prisons/> adresinden alındı
- Toews, B. (2016). This backyard is my serenity place: learning from incarcerated women about the architecture and design of restorative justice. *Restorative Justice*, 4(2), s. 214-236.
- Tuastad, L., & O'Grady, L. (2013). Music therapy inside and outside prison—A freedom practice? *Nordic journal of music therapy*, 22(3), s. 210-232.
- Winder, B., Sperling, V., Elliott, H., Lievesley, R., Faulkner, J., & Blagden, N. (2015). Evaluation of the use of 'Good Vibrations' percussion courses to improve motivation to change and treatment readiness with convicted sexual offenders embarking on treatment programmes. *Sexual Offences, Crime and Misconduct Research Unit, Psychology*.
- Yazgan Şenay, D. (2024). *İstanbul Cezaevleri Çift Fazlı Erişilebilirlik Raporu*. İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi.

İnternet Kaynakları

- URL-1. https://www.archdaily.com/885376/storstrom-prison-cf-moller?ad_source=search&ad_medium=projects_tab (Erişim tarihi: 16.10.2024)
- URL-2. <https://kenall.com/Home/Applications/Correctional/Cells> (Erişim tarihi: 02.11.2024)
- URL-3. <https://www.designplan.co.uk/illuminating-our-prisons/> (Erişim tarihi: 17.10.2024)
- URL-4. <https://artsincorrections.org/gallery> (Erişim tarihi: 01.11.2024)

- URL-5. https://www.archdaily.com/885376/storstrom-prison-cf-moller?ad_source=search&ad_medium=projects_tab (Erişim tarihi: 16.10.2024)
- URL-6. https://www.archdaily.com/885376/storstrom-prison-cf-moller?ad_source=search&ad_medium=projects_tab (Erişim tarihi: 16.10.2024)
- URL-7. https://www.archdaily.com/885376/storstrom-prison-cf-moller?ad_source=search&ad_medium=projects_tab (Erişim tarihi: 04.11.2024)
- URL-8. https://www.archdaily.com/885376/storstrom-prison-cf-moller?ad_source=search&ad_medium=projects_tab (Erişim tarihi: 04.11.2024)
- URL-9. <https://safti.com/articles/codes-and-security-glazing/> (Erişim tarihi: 06.11.2024)
- URL-10. <https://www.channelnewsasia.com/singapore/prison-assisted-living-elderly-mobility-disability-physical-therapy-4003786> (Erişim tarihi: 06.11.2024)